

Comhairle mu Fhoghlam Gàidhlig

Am Màrt 2022 - Air ùrachadh

Do luchd-ionnsachaidh na h-Alba, le luchd-foghlaim Alba

7. Foghlam Meadhan Gàidhlig: làn-bhogadh, a' gabhail a-steach measadh

Prìomh fhiosrachadh:

- Feumaidh clann agus daoine òga eòlas fhaighinn air làn-bhogadh de dh'àrd-chàileachd mar phàirt de dh'Fhoghlam Mheadhan na Gàidhlig gus am bi bunait thèarainte aca sa chànan agus ìre fileantachd a bheir an comas dhaibh togail air an adhartas a tha iad air a dhèanamh sa Ghàidhlig.
- Feumaidh sgrùdadh agus tracadh thidsearan a thaobh adhartais is coileanadh dèanamh cinnteach gu bheil a' chlann air làn-bhogadh gu leòr fhaighinn.
- Tha raon de mhodhan-obrach cleachdte ann an làn-bhogadh gus dèanamh cinnteach gu bheil a' chlann a' cluinntinn agus a' gabhail a-steach Gàidhlig de dh'àrd-chàileachd.
- Ann a bhith a' libhrigeadh ionnsachadh san t-seòmar-cluiche agus san t-seòmar-clas ann am modh an làn-bhogaidh, feumaidh an luchd-obrach dèanamh cinnteach gu bheil a' cleachdadh prionnsapalan-dealbhadh churraicealaim gus dèanamh cinnteach gu bheil an t-ionnsachadh adhartach agus rianail.
- Tha dreuchd chudromach aig Slatan-tomhais a' Churraicealam airson Sàr-mhathais airson litearrachd agus Gàidhlig ann a bhith a' cuideachadh chloinne gus a bhith a' sealltainn an adhartais a tha iad a' dèanamh ann an ìrean a' churraicealaim a thaobh litearrachd is Gàidhlig.

7.1 Feumaidh clann is daoine òga eòlas fhaighinn air **làn-bhogadh de dh'àrd-chàileachd mar phàirt de dh'Fhoghlam Mheadhan na Gàidhlig gus am bi bunait thèarainte aca sa chànan agus ìre fileantachd a bheir an comas dhaibh togail air an adhartas a tha iad air a dhèanamh sa Ghàidhlig** agus aig an aon àm a bhith a' togail sgilean a thaobh a bhith a' leughadh 's a' sgrìobhadh sa Bheurla. Sa chleachdadh as èifeachdaiche, tha seo air a dhearbhadh le tidsearan a' tracadh adhartas is coileanadh gus cunntas a thoirt air feumalachdan ionnsachaidh is leasachaidh gach leanabh. Anns a' mhòr chuid de shuidheachaidhean, bidh làn-bhogadh a' leantainn air adhart gu deireadh P3. Tro bhreithneachaidhean proifeiseanta, stèidhichte air sgrùdadh is measadh sgrùdach, is urrainn do thidsearan adhartas na cloinne ann an làn-bhogadh a thomhas. Feumaidh seo tuilleadh dearbhadh leis na h-ullachaidhean airson a bhith a' sgrùdadh 's a' tracadh aig ìre làn-sgoile. Ann an suidheachaidhean far a bheil grunnan chlasaichean còmhla, faodaidh an làn-bhogadh a bhith air a chumail a' dol gu P4, mar eisimpleir, gus cunntas a ghabhail air na h-ullachaidhean-clasa. Tha seo a' toirt cothrom do chlann a tha nas òige barrachd tìde fhaighinn a' leasachadh an tràth-fhileantas Gàidhlig aca às aonais na buaidh a dh'fhaodadh èirigh bhon Bheurla san t-seòmar-clas.

7.2 Rè an làn-bhogaidh, tha cuideam soilleir air a chur air a bhith **a' leasachadh fileantachd sa Gàidhlig** sa chiad dol a-mach taobh a-staigh frèam-obrach a' Churraicealam airson Sàr-mhathais. Tha seo gus cothrom a thoirt do chlann eòlas fhaighinn air foghlam farsaing a tha a' leasachadh prìomh sgilean airson ionnsachadh, beatha is obair. Tha fòcas làidir air litearrachd, àireamhachd agus a bhith a' leasachadh dhòighean-beatha a tha gnìomhach agus fallain aig na h-ìrean tràtha de làn-bhogadh. Gus seo a choileanadh, bidh fòcas glè làidir air èisteachd is còmhradh sa Ghàidhlig san ionnsachadh tro churraicealam bogaidh a bhios

stèidhichte air curraicealam de chluich. Tha fianais ann gur e seo an dòigh as iomchaidhe airson a bhith a' leasachadh ionnsachadh tràth chlann òga. Tha prìomh dhleastanas aig inbhich san t-seòmar-cluich agus san t-seòmar-clas airson a bhith a' cleachdadh Gàidhlig de dh'àrd-chàileachd ri chèile 's ris a' chloinn, taobh a-staigh a' chluich 's an ionnsachaidh agus nas fharsaing na sin. Bidh an luchd-obrach a' tairgse Gàidhlig de dh'àrd-chàileachd do chlann agus a' cluich còmhla ris a' chloinn mar mhodh-ionnsachaidh èifeachdach, agus a' bruidhinn na Gàidhlig fad na h-ùine. Tha iomadh dreuchd aig an luchd-obrach san t-seòmar-cluich agus san t-seòmar-clas aig Foghlam tro Mheadhan na Gàidhlig: cùram agus àrach, a' modaladh Gàidhlig, a' cluich, a' cleasachd agus a' toirt seachad facail gus cuideachadh le bhith a' tuigsinn, ag ionnsachadh 's a' teagasg. Tha an luchd-obrach nan deagh eisimpleirean dhan chloinn agus a' cruthachadh àrainn sa bheilear a' cur luach air a' Ghàidhlig agus ga cleachdadh fad na h-ùine. An uair a bhios clann a' cluich, feumaidh an luchd-obrach a bhith rin taobh ag obair 's ag eadar-obrachadh leis a' chloinn gus cothrom a thoirt dhaibh an t-eòlas is na sgilean Gàidhlig aca a thoirt air adhart fhad 's a tha iad an sàs ann an rudan sa bheil ùidh aca, agus iad cruthachail is ceasnachail.

7.3 Tha prìomh àite ann cuideachd airson a bhith a' **planadh agus a' libhrigeadh seiseanan buidhne** aig an ìre thràth gus dèanamh cinnteach gu bheil an cànan air a leasachadh ann an dòigh adhartach. Dh'fhaodadh seo a bhith stèidhichte air a bhith, mar eisimpleir, a' seinn, geamannan, a' gabhail a-steach feadhainn airson cànan a leasachadh, ag innse sgeulachd 's a' bruidhinn mu deidhinn, a' cleachdadh dhealbhan, cluich riochd, agus rudan àbhaisteach mar blasadan-bidh agus gnìomhan clàraidh. Anns na suidheachaidhean sin, tha cuideam air a chur air a bhith a' **leasachadh cànan sòisealta na cloinne** gus am faigh iad air tòiseachadh a' bruidhinn na Gàidhlig airson adhbharan da-rìribh agus gnothachail. Feumaidh an luchd-obrach misneachd na cloinne a thogail ann a bhith a' cleachdadh na Gàidhlig le bhith gam misneachadh gus a bhith a' cur cheistean 's a' cleachdadh cànan sòisealta aig àm blasad-bidh, mar eisimpleir. Tha seo air a dhèanamh aig an aon àm agus a tha iad a' leasachadh cànan sgoilearach gus am bi iad cuideachd ag ionnsachadh thar a' churraicealam. Tha leasachadh cànan sòisealta a' cuideachadh ann a bhith a' toirt cànan dhaibh as urrainn dhaibh a chleachdadh san dachaigh. Le bhith a' misneachadh phàrantan gus a bhith a' dol an sàs ann an seiseanan-cluiche bogaidh, gheibh iad cuideachadh leis an seòrsa cànan a dh'fhaodadh iad a chleachdadh aig an dachaigh. Ged a tha e air a chomhairleachadh 's air a bhrosnachadh ann am Foghlam Meadhan Gàidhlig, thathar cuideachd ag aithneachadh, nach eil e comasach dhan h-uile pàrant a' Ghàidhlig a bhruidhinn rin cuid chloinne.

7.4 Tro chluich, bidh e comasach do chlann cothrom fhaighinn air a h-uile raon den churraicealam, a' togail air an eòlas agus an sgilean tro mheadhan na Gàidhlig. Le bhith ag atharrachadh co-theacsaichean a thaobh cluiche gu tric, an dà chuid a-staigh 's a-muigh, thathar a' dèanamh cinnteach gu bheil cànan is briathrachas na cloinne air a leudachadh. Fhad 's a tha a' chlann a' cluich, bidh na h-inbhich ag obair leotha, a' cluich iad fhèin agus a' leasachadh rudan mac-meanmnach agus cuideachd a' cleachdadh facail is abairtean Gàidhlig. Bidh an luchd-obrach a' bruidhinn gu ìre cho mòr 's as urrainn dhaibh sa Ghàidhlig, ag aithris air na tha a' tachairt, a' cur cheistean, a' mìneachadh na tha iad a' dèanamh tron obair àbhaisteach, agus an uair a bhios iad an sàs ann an tachartasan còmhla ris a'

chloinn, leithid obair ciùird is ealain. Tha iad a dh'aon ghnòthaich ga dhèanamh comasach dhan chloinn a bhith a' cluinntinn a' chànain fad an t-siubhail gus am faigh iad air a' Ghàidhlig a ghabhail thuca fhèin. An toiseach nì a' chlann tòrr èisteachd ris a' Ghàidhlig gus an leudaich iad an tuigse agus faodaidh iad freagairt nan cànan màthaireil. Tha e air leth feumail a bhith ag ath-aithris sa Ghàidhlig. Is e sin, a bhith a' cantainn air ais riutha sa Ghàidhlig, ann an dòigh mhothachail, na tha iad ag ràdh nan cànan màthaireil gus an cuideachadh ann a bhith ag ionnsachadh na Gàidhlig.

7.5 Tha àite cudromach aig **leughadh sgeulachdan a-mach, faidhlichean-fuaim, seinn òrain, geamannan cainnt agus a bhith a' cleachdadh rannan** san t-suidheachadh tràth ionnsachaidh agus cùram-chloinne. Bu chòir dhaibh sin a bhith air an cleachdadh mar phàirt de dh'obair-buidhne agus do chlann airson an cleachdadh iad fhèin. Tha seo a' cuideachadh chloinne gus a bhith ag ionnsachadh abairtean sònraichte, a bhios iad a' gabhail a-steach agus an uair sin gan cleachdadh ann an dòigh nas neo-eisimeiliche. Bu chòir dhan chloinn a bhith air am misneachadh gus a bhith a' coimhead, ag èisteachd ri, 's a' dol an sàs ann am prògraman air an rèidio agus air an eadar-lìon far an urrainn dhaibh a' Ghàidhlig a chluinntinn. Tha e cuideachd feumail a bhith a' bruidhinn ris a' chloinn mu na prògraman sin. Ged a thathar gam brosnachadh gus a bhith ag èisteachd ri prògraman, chan e modh-obrach a tha seo a tha ag iarraidh air luchd-ionnsachaidh dìreach suidhe air ais. Bu chòir dhan chloinn a bhith air am brosnachadh gus a bhith ag ath-innse sgeulachdan, gus a bhith a' bruidhinn mu dhealbhan agus gus a bhith a' cruthachadh nan sgeulachdan aca fhèin.

7.6 Aig an toiseach bidh clann a bhios a' clàradh ann an suidheachaidhean tràth-ionnsachaidh agus cùram-chloinne aig nach eil eòlas ro-làimh air a' Ghàidhlig a' cur seachad tòrr dhen ùine **ag èisteachd agus a' gabhail a-steach na Gàidhlig**. Aig na tràth ìrean, cha nochd a' chlann tuigse air a h-uile càil a thèid a ràdh riutha tro mheadhan na Gàidhlig. Bidh an tuigse a' sìor leasachadh agus bu chòir taic a thoirt dhaibh le deagh innleachdan cànan leithid a bhith a' cur nan cuimhne, ag ràdh rudan a-rithist ann an dòigh eadar-dhealaichte, a' cleasachd, agus a bhith a' cleachdadh dhealbhan. Bidh iad an uair sin a' tòiseachadh a' cleachdadh abairtean cumanta, agus an seòrsa Gàidhlig a chluinnear ann an suidheachaidhean le structair mar amannan seinn. Bidh a' chlann an toiseach a' cur am faireachdainnean agus am beachdan an cèill sa Bheurla leis an luchd-obrach a' cleachdadh mòran ath-aithris agus a' cur rudan an cuimhne na cloinne, agus a' togail sa Ghàidhlig air na nithean a tha a' chlann a' cantainn sa Bheurla.

7.7 Bhiodh e furasta gabhail ris a' chleachdadh neo-èifeachdach sin, a bhith ag eadar-theangachadh bho Ghàidhlig gu Beurla do leanabh a tha ag ionnsachadh tro bhogadh. Ach, chan eil seo ach a' toirt a' chothruim air falbh bhon chloinn a bhith ag ionnsachadh. Ann an suidheachadh mar seo, gheibh a' chlann a-mach - mas e is gum fuirich iad fada gu leòr - gu faigh iad eadar-theangachadh seach a bhith ag obrachadh chùisean a-mach dhaibh fhèin. Tha e cuideachd feumail ann a bhith a' leasachadh fileantas agus ann a bhith a' cruthachadh àrainn Ghàidhlig, teacs tro mheadhan na Gàidhlig a bhith air fhoillseachadh mun cuairt na sgoile/suidheachadh ionadan tràth-ionnsachaidh agus cùram-chloinne. Mar a bhios a' chlann a' leasachadh sgilean leughaidh, tha teacs dà-chànanach a' toirt air falbh bhuapa cothrom a bhith ag ionnsachadh. San t-suidheachadh seo tha a' chlann nas

buailtiche an dreach Beurla de na teacsaichean a leughadh seach a bhith ag obrachadh rudan a-mach dhaibh fhèin.

7.8 Ann a bhith a' libhrigeadh foghlam làn-bhogaidh ann an seòmair-cluich 's ann an seòmair-clas, feumaidh luchd-obrach feum a dhèanamh de na prionnsapalan a thaobh a bhith a' dealbh a' churraicealaim gus dèanamh cinnteach gu bheil a' tabhann **ionnsachadh a tha adhartach agus rianail**. Tha am planadh airson ionnsachadh a' gabhail a-steach a bhith a' cur Fèin-fhiosrachaidhean agus Builean a' Churraicealam airson Sàr-mhathais còmhla gus cothroman a thabhann an toiseach, a thaobh èisteachd ri, a bhith tuigsinn agus an uair sin a bhith a' bruidhinn sa Ghàidhlig. Tha na modhan-obrach a' toirt prìomhachas don chloinn a thaobh a bhith a' cluinntinn, a tuigsinn agus a' cleachdadh na Gàidhlig. Tha e cudromach dhan chloinn cothrom a bhith aca air cànan Gàidhlig de dh'àrd-chàileachd air a labhairt le inbhich a chluinntinn gus leigeil leotha an cànan a shùghadh a-steach. Mar a bhios luchd-ionnsachaidh a' togail nan sgilean sin, thèid an toirt air adhart gu leughadh is sgrìobhadh ann an Gàidhlig aig ìrean na bun-sgoile. Mar a bhios a' chlann a' fàs cofhurtail le bhith air am bogadh sa chànain bidh an t-ionnsachadh a' leudachadh a-mach gu builean raointean eile den churraicealam, mar àireamhachd, matamataig 's na h-ealain chruthachail. Thar ùine, mar a bhios luchd-ionnsachaidh a' fàs cinnteach mum fileantachd sa Ghàidhlig, thèid na sgilean air fad an leasachadh còmhla ann an dòigh amalaichte, a' toirt ri chèile cuid de dh'Fhèin fhiosrachaidhean agus Builean den Curraicealam airson Sàr-mhathais thar a' churraicealaim. Bidh seo a' gabhail a-steach raon de mhodhan-obrach a thaobh ionnsachadh is teagasg, mar eisimpleir, cluich, pròiseactan, ionnsachadh a-muigh agus cluich-riochd.

7.9 San ìre làn-bhogaidh, tha **measadh sgilean litearrachd a' tighinn an dèidh làimh** an uair a dh'fhàsas luchd-ionnsachaidh nas misneachail len cuid Gàidhlig. Tha na pròiseasan a tha an lùib a bhith a' leasachadh fileantachd ann an Gàidhlig a' gabhail a-steach sgilean litearrachd agus tro thìde, bidh luchd-ionnsachaidh a' comharrachadh gu bheil iad deiseil gus an adhartas sna sgilean sin a chur an cèill.

7.10 Tha prìomh àite aig **Tomhasan Measaidh a' Churraicealam airson Sàr-mhathais airson litearrachd agus Gàidhlig** ann a bhith a' cuideachadh chloinne gus a bhith a' sealltainn an adhartais a thaobh ìrean a' churraicealaim airson litearrachd is Gàidhlig. Mu dheireadh P1, bu chòir do chlann a th' air a bhith air am bogadh sa Ghàidhlig ann an ionadan tràth-ionnsachaidh agus cùram-chloinne a bhith comasach air an adhartas aca a chomharrachadh san ìre thràth agus mu dheireadh P4 bu chòir dhaibh a bhith air a' chiad ìre a choileanadh. A chionn 's gu bheil fòcas aig an fhìor toiseach air leasachadh cànan, cha bhi clann a tha ag ionnsachadh tro mheadhan na Gàidhlig a' toirt air adhart Fèin-fhiosrachaidhean agus Builean a' Churraicealam airson Sàr-mhathais thar raointean a' churraicealaim san aon òrdugh agus san aon dòigh rin comhaoisean ann am foghlam tro mheadhan na Beurla. Bidh iad a' comharrachadh comasachd co-ionann, mur a bi nas fheàrr, mu dheireadh P7. Chan eil na Fèin-fhiosrachaidhean agus Builean a' Churraicealam airson Sàr-mhathais a thaobh litearrachd agus Beurla air an còmhach air fad tron ìre làn bhogadh.

7.11 Togail a' Churraicealam 5: Tha Frèam-obrach airson measadh a' cuideachadh ann a bhith a' mìneachadh nam prionnsabalan airson 'measadh làidir' air am biodh sgrùdadh agus tracadh adhartas agus coileanadh chloinne agus dhaoine òga air a stèidheachadh. Tha e a' sònrachadh gum bu chòir do mhodhan-obrach measaidh a bhith air am faicinn tro shùilean an neach-ionnsachaidh. Bu chòir do luchd-ionnsachaidh a bhith an sàs sa h-uile taobh de phròiseasan measaidh agus eileamaid de roghainn agus pearsantachadh a bhith air a thoirt dhaibh ann a bhith a' sealltainn gu bheil iad air na builean a bha san amharc a choileanadh. Mar a bhios luchd-ionnsachaidh a' gluasad air adhart tron churraicealam, bidh eòlas aca air raon de mhodhan-obrach a thaobh measadh co-cheangailte ris a' mheadhan tro bheil iad ag ionnsachadh – a' Ghàidhlig.

Tha Luchd-sgrùdaidh an Fhoghlaim air na prìomh fheartan a leanas a chomharrachadh de dhoigh-obrach air leth èifeachdach ann am [measadh](#):

1. Ceannardas làidir agus stiùireadh ann a bhith a' cleachdadh measadh. Tha ro-innleachd shoilleir aig àrd-stiùirichean airson a bhith ag adhartachadh measadh mar phàirt riatanach de dh'ionnsachadh agus teagasg.
2. Tha raon de dhàta measaidh air a chleachdadh gu h-èifeachdach gus a bhith a' comharrachadh feumalachdan luchd-ionnsachaidh agus a' planadh ionnsachadh thar na sgoile, gu sònraichte airson buidhnean cuimsichte de luchd-ionnsachaidh.
3. Tha raon de mhodhan-obrach air an deagh bheachdachadh agus air am planadh gu faiceallach airson co-mheasadh, a' gabhail a-steach an fheadhainn a tha a' cleachdadh nan Slatan-tomhais Nàiseanta ann an sgoiltean agus thar sgoiltean, a' toirt taic do luchd-obrach ann a bhith a' dèanamh bhreithneachaidhean misneachail agus neo-mhearachdach. Tha seo cuideachd a' meudachadh earbsachd dàta measaidh agus a' leantainn air adhart gu builean nas leasaichte airson luchd-ionnsachaidh.
4. Ionnsachadh proifeiseanta de dh'àrd-chàileachd a tha a' togail misneachd thidsearan agus luchd-cleachdaidh agus a' meudachadh an sgilean ann am measadh neo-mhearachdach de dh'adhartas luchd-ionnsachaidh.
5. Anailis sgileil agus eadar-mhìneachadh de dhàta measaidh de dh'àrd-chàileachd a' toirt taic do thracadh làidir agus sgrùdadh de dh'adhartas luchd-ionnsachaidh. Tha e a' dèanamh cinnteach gu bheil na h-ath cheumannan ann an ionnsachadh airson daoine fa leth agus buidhnean de luchd-ionnsachaidh air an comharrachadh gu ceart.
6. Tha clann agus òganaich gu mòr an sàs ann a bhith a' measadh ionnsachadh. Nì fios air ais de dh'àrd-chàileachd agus còmhraidhean ionnsachaidh cinnteach gum bi deagh fhiosrachadh aig clann agus òganaich orra fhèin mar luchd-ionnsachaidh. Tha iad a' tuigsinn na thathar a' sùileachadh bhuapa, na neartan aca agus na raointean anns am feum iad leasachadh a dhèanamh.

A thaobh Foghlam Meadhan Gàidhlig, tha measadh, cuimseachd agus clàradh coileanadh de ìre ag obair leis na prionnsapalan bogaidh mar a tha air a mhìneachadh sa Chomhairle seo.

7.12 An uair a tha solair Meadhan Gàidhlig agus Meadhan Beurla còmhla san aon sgoil, feumaidh cothrom a bhith aig a' chloinn air fad a bhith ag ionnsachadh na Gàidhlig agus ag ionnsachadh mu chultar agus mu dhualchas

Gàidhlig mar phàirt de dhearbhadh aithne na h-Alba. Tha Modh-obrach 1+2 a thaobh ionnsachadh cànan a' tabhann chothroman leithid seo a thaobh a bhith ag ionnsachadh na Gàidhlig. Feumaidh a' Ghàidhlig a bhith air a cluinntinn 's air a faicinn fad na h-ùine taobh a-staigh nan seòmraichean-sgoile, air taobh a-muigh an t-seòmair-sgoile 's air an raon a-muigh. Bidh an fheadhainn a tha a' dèanamh Foghlam Luchd-ionnsachaidh na Gàidhlig cuideachd a' cleachdadh an cuid Ghàidhlig gus cuideachadh ann a bhith a' leasachadh am fileantachd agus gus fìor chothroman a thoirt dhaibh an cuid Ghàidhlig a chur an cèill. Bidh a' Ghàidhlig air a cleachdadh aig tachartasan is suidheachaidhean a bhios a' gabhail a-steach na sgoile air fad. Tha a' Ghàidhlig air a faicinn, mar eisimpleir air soidhnichean agus ann an conaltradhean mar litrichean is puist-dealain. Tha seo a' ciallachadh gu bheil a' Ghàidhlig air a daingneachadh air taobh a-muigh an t-seòmair-sgoile.

¹ [Building the Curriculum 5](#) (2011)